

Tjaša Pureber

Branko Bembič: Kapitalizem v prehodih: politična in ekonomska zgodovina Zahoda po drugi svetovni vojni.

Ljubljana: Založba Sophia, 2012.

184 strani (ISBN 978-961-6768-46-7), 17,80 EUR

V že šestem letu gospodarske, ki je nasledila finančno krizo, se v ospredje spet vračajo argumenti, ki kot rešitev nastale družbeno-politične situacije ponujajo ali več trga (torej ohranitev enakih neoliberalnih konceptov, ki so nas v zdajšnjo situacijo pripeljali) ali pa več države kot tržnega regulatorja. Slednje nas vrne k izhodiščem ekonomista Johna Maynarda Keynesa, ki je pomembno zaznamoval 20. stoletje, še posebej čas po drugi svetovni vojni, ki se v kolektivni zavesti zahodnih gospodarstev razume kot obdobje blaginje, tudi za delavski razred. Ko se ta izhodišča ponujajo kot alternativa, se seveda pozablja, da je bilo to hkrati obdobje rasizma, imperializma, seksizma in ostalih, tudi ekonomskih šovinizmov, saj koncept blaginje nikakor ni bil absoluten.

V popolni histeriji sodobnega vladajočega razreda, ki zato, da ne izgubi svojih privilegijev, prek politike zategovanja pasu pritiska na delavske množice ter njihove mezde in pravice, se tudi obdobje pred zadnjo krizo nekritično prikazuje kot zlate čase. Ta mit je lažje dekonstruirati, saj se pogoji prekarizacije, socialne izključenosti, brezposelnosti in brezperspektivnosti, ki so bili prej značilnost »nevidnih«, na in čez rob družbe potisnjenih populacij, vse bolj širi na širše sloje. Jasno je, da takšne razmere niso vzniknile v zadnjih petih letih, temveč so plod desetletne erozije temeljev socialne države, ki se je razvila prav v obdobju keynesovskega projekta.

Odgovor na krizo se zato v obliki mitologiziranih keynesovskih idej pojavlja sam po sebi. Naš ključni ugovor tem idejam je seveda v tem, da dopušča razpravo o naravi forme (v tem primeru kapitalizma, ki je seveda nujno povezan z državo), ne preizprašuje pa njenega obstoja. V svojem temelju se zavzema za koncept kapitalizma z lepšim obrazom, na široko pa se izogne vprašanju temeljne družbene preosnove. Za prečenje dominantnega diskurza je zato nujno in dragoceno poglobljeno razumevanje tako keynesovskih idej kot njihovih praktičnih aplikacij in modifikacij, ki jih v svojem delu *Kapitalizem v prehodih* izkazuje Branko Bembič.

Avtor analizo razdeli na dva ključna pola. Na ravni zgodovine ekonomske misli keynesijanstvo raziskuje kot razsvetljensko revolucijo, ki je prelomila z neoklasičnimi tradicijami meščanske ekonomije. Po drugi strani pa misli razvoj ekonomskih institucij, politik in ideologije v kontekstu materialne realizacije idej v keynesovskem projektu po drugi svetovni vojni. Pohvalno je, da avtor kot orodje svoje analize uporablja zgodovinski vpogled v razvoj teorije in prakse, pri čemer skladno z Marxovo maksimo »ne pojasnjuje prakse iz ideje, /temveč/ pojasnjuje formacijo idej iz materialne prakse« (str. xii). Na tak način prepreči, da bi bile Keynesove ideje postavljene v dehistroiziran ideološki in politični vakuum, ki onemogoča globlji vpogled v zgodovinske okoliščine, ki so v svojem času proizvedle specifične učinke realno obstoječih ekonomskih politik.

Bembič se tako najprej loti podrobnega pregleda ključnih potez keynesovske revolucije, nato pa opisuje prehode kapitalizma v drugi polovici 20. stoletja. Po povojnem vzponu analizira krizo keynesovskega projekta v šestdesetih in sedemdesetih letih ter obrat k neoliberalnemu gospodstvu v osemdesetih. Slednjič se loti še razumevanja zadnje ekonomske krize, pri čemer postavi tezo, da je »neoliberalno reševanje protislovij keynesovskega projekta proizvedlo nova protislovja, ki so se iztekla v silovito in globoko gospodarsko krizo leta 2008« (str. 154).

Do leta 1973 sta hitro naraščala bruto domači proizvod in produktivnost, brezposelnost je bila razmeroma nizka, prek priznavanja sindikatov za socialne partnerje so s pogajanjem rasle tudi mezde. Slednjega ne moremo razumeti zgolj kot dehistorizirano posledico uveljavljenja

keynesijanskih rešitev, temveč so vzroki za to tako v številnih delavskih bojih v tridesetih letih kot takratni veliki depresiji na eni in v strahu pred širjenjem socialističnih revolucij z vzhoda na drugi strani. Ključni element tega obdobja je bil keynesovski dogovor, na katerega so pristale parlamentarna levica in desnica, delodajalci ter sindikati. »Delavci so s tem kompromisom dosegli določene pravice in se v zameno niso spraševali o utemeljenosti kapitalističnega lastništva in nadzora« (str. 17).

Pri tem zaključku lahko sicer prehitro odmislimo ključne elemente razrednega boja. Pravice socialne države pa tudi ponudbe konsenza delavci niso dobili zaradi milosti političnega razreda, temveč kot odgovor na svoje radikalne boje. Za rast profitov kapitalističnega razreda so bili tovrstni kompromisi nujni.

Čeprav se na koncu vrne prav k izhodiščem temeljnih protisistemskih kritik, se Bembič v svoji analizi prehoda v krizo keynesovskega projekta ukvarja predvsem s kulturnimi. Avtor postavi tezo, da je blaginja, ki jo je po vojni dosegel delavski razred, ki se ga je vse hitreje reduciralo v potrošnike, teoriji preprečilo, da bi se sklicevala na bedo delavskega razreda kot temelj kapitalističnega izkoriščanja. To je posledično vodilo v deeskalacijo delavskega boja. Pri tem opozarja na koncept rekuperacije, ki je zaradi obrata v – kot to označi Bembič – kulturne namesto klasične delavske boje uspel nevtralizirati vsakršen poskus subverzivnosti.

Tezi o rekuperaciji subverzivnih praks s strani kapitala ne moremo ugovarjati, saj je ta pojav evidenten še danes, ko uspe te prakse že zgolj s priznanjem oziroma izpolnjevanjem njihovih zahtev vgraditi v samo jedro kapitalistične reprodukcije (spomnimo se le primerov pravične trgovine, kooperativ, urbanega vrtničarstva itn.). Po drugi strani to ne more biti izgovor za opuščanje tovrstnih praks, ampak kvečjemu za odklon od njihove izolacije in protikonfliktnosti. Prav polje vsakdana, ki ga nova družbena gibanja, ki gradijo lokalizirane odpore, v svojih praksah naslavlja, je namreč tisto področje, kjer se kapitalizem reproducira, a hkrati tudi izziva.

Čeprav priznava tudi njihovo protisistemsko naravo, Bembič boje v šestdesetih letih povečini zreducira na kulturne poskuse, ki so bolj odprti za rekuperacijo. Seveda ne moremo zanikati močne težnje po prakticiranju identitarne politike priznanja. Taki boji so zaradi tega, ker pravice zase zahtevajo na podlagi enakega ključa kot je tisti, ki je povzročil izključevanje in zatiranje določene skupnosti, omejujoči. Tudi v primeru hipne zadovoljitve zahtev in potencialnega izboljšanja legalističnega ali ekonomskega statusa posamezne identitetne skupine tak boj na dolgi rok le reproducira obstoječe družbene odnose hierarhije in dominacije.

Zato so veliko zanimivejša (tako v zlati dobi keynesijanstva kot danes) gibanja, ki rešitve iščejo onkraj kapitalizma. Če se osredotočimo nanje, vidimo, da so nekateri rezultati identitetnih bojev za temeljno družbeno spremembo nezadostni. Denimo teza o tem, da je izid bojev novih družbenih gibanj, ki so se osredotočala na vprašanje rase ali spola »zadovoljiv – pomislimo le na izvolitev temnopoltega predsednika v ZDA, na uspehe, ki so jih izbojevali aktivisti za pravice lezbijk in gejev, ali pa na večji delež žensk na vodilnih položajih v politiki in gospodarstvu« (str. 71). Čeprav tovrstnih rezultatov ne gre zanikati, izziv resne feministične politike denimo ne more biti doseg enakopravnega položaja, iz katerega se lahko spolno uravnoteženo izvaja nadaljnje zatiranje človeka po človeku.

Čeprav je logični fokus avtorja na bogati analizi keynesovskega projekta, se zdi, da se prostor emancipacije odpira šele tam, kjer knjigo zaključí, torej pri alternativah, ki gredo onkraj obstoječih form države in kapitala. Avtor je prepričan, da je treba, »če hočemo odpraviti odnose podrejanja v polju ekonomije, odpraviti kapitalistične odnose« (str. 152). Čeprav v nadaljevanju zapiše, da morajo biti boji proti različnim oblikam hierarhij lastni vsakemu programu protisistemске levice, delavskega pozicionira kot temeljnega. To lahko subtilno nakazuje na nujnost podrejanja posameznih bojev. A dejstvo je, da je denimo patriarhat – kljub temu da se v kapitalizmu hitreje razrašča – lasten tudi predkapitalističnim družbam, torej ga zgolj ekonomska razrešitev ne more odpraviti. Hierarhizacija vprašanj odpira tudi prostor instrumentalizaciji posameznega boja, kar lahko potencialno vodi v reproduciranje istih odnosov, proti katerim

v protisistemski kritiki nastopamo. Prav tako se tako omeji miselni prostor novih družbenih odnosov in alternativ onkraj kapitalizma. A to je verjetno že lahko plod nadaljnje razprave in raziskovanj.

Marinko Banjac

Bogomil Ferfila: Etiopija: Dežela tisočerih čudes. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Zbirka svet na dlani: 10. knjiga, 2011. 211 strani (ISBN 978-961-235-423-7), 24 EUR

Ob izbiri naslednje destinacije, ki jih avtor Bogomil Ferfila popisuje v sedaj že skoraj kultni zbirki *Svet na dlani*, se je piščev prst na globusu očitno ustavil na državi, ki se nahaja skorajda na skrajnem vzhodu afriške celine. Knjiga z naslovom *Etiopija: dežela tisočerih čudes* je plod te izbire, v njej pa najdemo ne le strokovni oris izbrane afriške države, temveč tudi njeno predstavitev, kot jo je na svojem popotovanju doživel avtor. To je tudi ključna značilnost knjige: je hkrati refleksija etiopske zgodovine in njenega družbenopolitičnega terena skozi mnogotere dimenzije, hkrati pa lahkoten, a pronicljiv potopis, ki bralca naveže nase in mu da občutek, kot da je deželo obiskal sam.

Preden se Ferfila loti proučevanja Etiopije, v prvem delu knjige, ki nosi naslov *Veliki prispevek Afrike in Etiopije svetovni zgodovini – starodavna afriška kraljestva*, predstavi njen širši geografski in družbenopolitični kontekst, pri čemer se tega loteva tudi z zgodovinskim pristopom. Geografsko celino oriše z njenimi najbolj prepoznavnimi značilnostmi ter z izbranimi primeri in primerjavami pokaže njeno raznolikost. Z geografskega orisa avtor preide na pregled zgodovinske družbenopolitične dinamike celine ter v okviru specifičnih regij pokaže in razloži delovanje nekaterih kraljestev oziroma družbenopolitičnih skupnosti. Afriko glede na zgodovinska dogajanja in razvoj razdeli na (1) Severno in Severovzhodno Afriko, (2) Zahodno Afriko in Savano, (3) osrednjo Ekvatorialno Afriko, Jug Afrike in (4) Vzhodno Afriko. Ta popis je relevanten, saj avtor pokaže, da je Afrika vir zgodovinskih dogajanj, vzponov in padcev različnih skupnosti ter političnih sistemov, s čimer v središče postavi zgodovinsko dinamiko celine, ki je v prevladujočem diskurzu sicer zamenjana z idejami o stagnaciji, celo pasivnosti Afrike. Popis geografske podobe afriške celine in zgodovinski pregled različnih afriških družbenopolitičnih skupin, ki predstavlja skorajda polovico cele knjige, se sicer zdi na las podoben delu poglavja v že objavljeni knjigi Ferfile *Primerjalne politike v sodobnem svetu*. Toda izkaže se, da ima isto besedilo v vsaki knjigi drugačno vlogo in da drugače prispeva k vsebinski strukturi pričujočega dela, kar je najbrž razlog, zakaj se je Ferfila odločil že objavljeno besedilo uporabiti še enkrat. S tem ko avtor zapusti teren refleksije geografskih in zgodovinskih družbenopolitičnih kontekstov Afrike, preide na tisto, kar je jedro knjige: večdimenzionalno predstavitev Etiopije; opiše njene kulturne, politične in gospodarske značilnosti, hkrati pa pokaže, kako je Etiopija vpeta v mednarodno okolje in kakšna je njena zunanjepolitična strategija. Večina informacij o Etiopiji, kar poudari tudi avtor sam, je pridobljenih iz internetnih virov, o čemer je takoj na začetku podana tudi refleksivna metodološka opomba. Kot pravi avtor (str. 91), je naslov o internetni predstavitvi Etiopije deloma netočen, saj gre za prikaz informacij, ki jih je mogoče na hitro izbrskati na internetu iz različnih enciklopedij in drugih prikazov, ki niso tako podrobni kot zapisi v člankih v knjigah, pri čemer pa je treba upoštevati, da so članki in knjige, ki so dostopni v materialni obliki, sedaj dosegljivi tudi na spletu. To je zagata, na katero opozori avtor s tem, ko govori o netočnosti naslova, ki ga je – morda prav zaradi njegove spornosti – izbral: meja